

Vägen till bra ekologisk betesdrift

Innehåll

Inledning	4
Odling och skötsel av betesvallar.....	5
Gräsets tillväxtmönster.....	5
Arter	6
Önskvärda arter	7
Icke önskvärda arter.....	9
Utsäde	10
Anläggning.....	10
Hjälpsådd.....	10
Kalkning.....	10
Gödsling	10
Bevattning	11
Putsning	11
Skötsel av naturbeten.....	12
Regler.....	14
Rotationsbete och andra betessystem	15
Rotationsbete.....	15
Andra betessystem.....	16
Bete till mjölkkor.....	17
Betesplan	18
Betessläppning	18
Betestillgång.....	19
Betes kvalitet	19
Tillskottsutfodring	20
Installning	21

Bete till ungnöt	21
Parasiter	23
Bete till dikor	23
Bete till får	24
Bete till hjortar	25
Sambete och växelbete	26
Infrastruktur på bete	26
Stängsel	27
Drivningsgator	28
Vattenförsörjning på bete	28
Betets påverkan på mjölkens och köttets kvalitet	29
Fett	29
Lukt och smak	29
Sjukdomsförebyggande åtgärder	29
Beteskramp	29
Trumsjuka	30
Klövspaltsinflammation	30
Slutord	31

Inledning

Bete är mycket viktigt inom ekologisk produktion. Det står i reglerna för ekologisk produktion att uppfödningssmetoden för växtätare ska bygga på maximalt utnyttjande av betesmark. Utan tvekan finns det en stor outnyttjad potential inom betesområdet, och det finns mycket att vinna på att bli bättre på bete.

I Sverige har relativt lite forskning lagts på bete, men det är inte fallet internationellt sett. Kunskapen om hur bra betesdrift ska gå till har varit känd i flera generationer även i Sverige. Internationellt och historiskt är bete det viktigaste fodret för idisslare, och det som ägnats mest fokus.

För lite rådgivningsarbete har lagts på bete. En orsak kan vara att en del av betessäsongen sammanfaller med semesterperioden, men en viktigare orsak är nog att området är brett och inkluderar såväl växtodling som husdjursskötsel. I länder där en stor del av mjölk- och köttproduktionen sker på bete är det vanligt med rådgivare som behärskar både husdjursfrågor och odling av vall och bete.

För att lyckas med sin betesdrift är det viktigt att ha kunskap om både växtodling och husdjursskötsel. Denna skrift tar upp både växtodlings- och husdjursaspekter på betesdriften.

Odling och skötsel av betesvallar

Odlingen och skötseln av betesvallarna kan ses som en kontraktsodling. I kontraktet står det att du varje dag under betessäsongen ska förse dina djur med tillräckligt mycket bete av tillräckligt hög kvalitet. För att kunna uppfylla detta är det viktigt att du som lantbrukare betraktar betet som en gröda på samma sätt som du betraktar exempelvis vete eller slättervall. Precis som om du odlar vete på kontrakt med en extern kund, ska du göra ditt bästa för att uppfylla kontraktet med dina djur. Bete inte bara blir. Bete odlar du.

Gräsets tillväxtmönster

En gräsplanta består av ett antal skott. Normalt lever ett enskilt skott i cirka tolv månader. Varje skott har sin egen tillväxtpunkt var ifrån skottet växer. Tillväxtpunkten sitter på olika ställen beroende på om gräset växer vegetativt eller reproduktivt.

När gräset växer vegetativt ligger tillväxtpunkten långt ner och nya blad bildas när de äldre bladen vissnar. Det bildas också nya skott under den vegetativa tillväxtfasen. Skott som bildas under sommaren övervintrar och växer vanligtvis reproduktivt året där på.

Mjölkkor betar nästan enbart åkermarksbete.

När gräset växer reproduktivt ligger tillväxtpunkten högt upp på strået och gräset bildar ett ax eller en vippa. Ett reproduktivt skott dör när det betas av eftersom tillväxtpunkten då försvinner, medan vegetativa skott kan betas av utan att dö, eftersom deras tillväxtpunkter finns kvar.

Ett gräs i vegetativ tillväxtfas har ett högre näringsvärde eftersom det är spädare än ett bete i reproduktiv tillväxtfas och innehåller därmed mindre svårnedbrytbar fiber. Tillväxttakten är dock högre i reproduktiv tillväxtfas.

Eftersom gräset blir högre när det växer reproduktivt skuggar det marken. Detta försämrar möjligheterna till bildning av nya skott eftersom skottbildning är beroende av att de nedre skottbildande delarna av plantan utsätts för tillräckligt med ljus.

En bra betesteknik går i stort sett ut på att försöka hålla betet i vegetativ tillväxtfas. Olika gräsarter har olika benägenhet att växa vegetativt.

Arter

Genom att studera vilka arter som förekommer i betesvallen kan du få en mycket bra bild över hur vallen är skött, vilka brister som finns och vilka förhållanden som råder i marken. Tänk på att artsammansättningen förändras med tiden. Efter några år är det inte alls säkert att artsammansättningen är densamma som när du en gång sådde.

Önskvärda arter

Då en betesvall anläggs sår du oftast en blandning av olika gräs- och klöverarter. Nedan uppräknade arter är de vanligast förekommande.

Gräs

Ängsgröe är ett utpräglat betesgräs som förökar sig med underjordiska utlöpare. Den tar två till tre år på sig för att bli etablerad men bildar sedan täta trampåliga mattor. Arten har god återväxtförmåga och gynnas av hård avbetning.

Ängssvingel är ett kombinerat slåtter- och betesgräs med bra återväxtförmåga. Arten är lättetablerad men trivs bäst på tyngre, näringsrika jordar.

Engelskt rajgräs är ett kombinerat slåtter- och betesgräs. Arten är den helt dominerande gräsarten i europeiska slåtter och betesvallar. Energihalten är oftast hög och återväxtförmågan är mycket god. Tyvärr är vinterhärdigheten inte den bästa. Den trivs bäst på tyngre, näringsrika jordar. Det finns diploid och tetraploid rajgräs. Generellt sett är de diploida härdigare och växer tätare, men de tetraploida har högre energivärde och växer glesare. Ett glesare växtsätt kan vara en fördel vid samodling med klöver.

Rödsvingel är ett anspråkslöst gräs som trivs på de flesta jordar. Arten är torktålig och bör därför finnas med i vallfröblandningen till torra marker.

Timotej är ett typiskt slåttergräs som har svårt att klara betade förhållanden. Arten är mycket smaklig och lättetablerad och finns med i de flesta fröblandningar.

Hundäxing är ett torktåligt gräs som har en tidigare tillväxt än andra gräs. Smakligheten är sämre än hos andra gräs. Hundäxing bör odlas i tillsammans med lucern, men utan andra gräsarter eftersom den annars ofta ratas. Det är ovanligt att arten används i betesvallar.

Rörsvingel är ett långlivat och mycket produktivt gräs med mycket god återväxt. Det kräver noggrannhet vid etableringen och först andra vallåret når den sin fulla produktionskapacitet. Arten är mycket torkresistent med djupa rötter och fungerar bra på magra jordar. Smakligheten är låg och rörsvingel kan drabbas av endofytiska svampar som kan producera toxiner. Det är ovanligt att arten används i betesvallar.

Baljväxter

Vitklöver har ovanjordiska utlöpare och sprider sig i vallen om betingelserna är de rätta. Vitklöver trivs på de flesta jordar och gynnas av hård avbetning och putsning. Förvuxna beten missgynnar arten.

Rödklöver är ingen lämplig betesväxt då den dör bort efter ett till två år. De luckor som den lämnar invaderas ofta av ogräs.

Lucern är liksom rödklöver ingen lämplig betesväxt. Den har ett visst berättigande på torra marker och är den växt som passar bäst tillsammans med hundäxing.

Käringtand har lägre krav på näringstillståndet i marken än de andra baljväxterna och är också ganska torktålig. Arten passar bäst i ett två-skördesystem men kan ha sitt berättigande i en betesvall på torra marker.

Genom att blanda olika arter garderar du dig. Timotejen försvinner ur betesvallen efter några år men ger bra skörd och konkurrerar med ogräsen de första åren innan ängsgröen har hunnit etablera sig. Ingår rödsvingel i blandningen kommer den att bli dominerande på de torra partierna men bli utkonkurrerad där betingelserna är bättre. Blanda också gärna olika sorter av de olika arterna. De sorter som passar bäst på din gård kommer att bli de dominerande.

Betesvallen förändrar sig med tiden och artsammansättningen skvallrar om hur vallen har skötts. En betesvall som innehåller mycket timotej har inte blivit utsatt för något högt betestryck och är också bara betad ett fåtal gånger under en betessäsong. En vall som domineras av ängsgröe och vitklöver har betats hårt och ofta.

Rågbete

I Danmark har en ettårig betesgröda tagits fram och använts. Den består av höstråg sådd på våren tillsammans med italienskt rajgräs. Den innehåller mycket protein och kan användas där det behövs ett klöverfritt avbrott där vitklovern inte fungerar på grund av klövertrötthet. Med klövertrötthet menas att klövern växer dåligt då den drabbats av klöverröta eller någon annan sjukdom som kan behandlas med en förändring i växtföljden. Grödan används på gårdar med mjölkkor där korna, på grund av arronderingen, kontinuerligt måste beta samma fällor i närheten av där de mjölkas. En vanlig klövergräsblandning är det bästa alternativet, men om klövern inte vill sig kan detta vara ett alternativ om fällorna måste användas till bete.

Blandningen av råg och italienskt rajgräs sås på våren. Diploid rajgräs är mer tuvbildande och bildar ett mer hållbart gräställe än tetraploid rajgräs, som dock är mer smakligt. Rekommendationen är att så 20 kg diploid rajgräs per hektar. Om du väljer tetraploid rajgräs bör 25 kg per hektar sås. Italienskt rajgräs kan bli ett besvärligt ogräs så använd bara det på fällor som används till bete och låt det inte sätta frö.

Rågutsäde som lagras över vintern kan tappa mycket i grobarhet. Därför är det viktigt att testa grobarheten på utsädet innan du sår det. Målet är att ha 200 rågplantor per hektar, vilket motsvarar 90–100 kg utsäde. Sådjupet ska vara 2–4 cm, men om gräsfröet blandas med rågen ska det inte vara djupare än 3 cm. Grödan ska sås så fort det är tjänligt, men det fungerar också att så senare, till exempel efter ett angrepp av harkrankslarver. Efter 4–5 veckor kan grödan betas.

Om förfrukten är ett klöverrikt bete behöver inte grödan gödslas under säsongen, men eftersom det sällan är det så är det lämpligt med 25–30 ton stallgödsel innan sådd och dessutom tillskottsgödsling med ett kvävegödselmedel under sommaren.

Grödan ska börja betas när rågen bestockar sig (stadie 23–25). Då är den 10–15 cm hög. Den ska betas med korta intervall på 5 dagar. Om vilotiden blir för lång förväxer rågen och smakligheten minskar. Om den får vila 10–14 dagar angrips den ofta av mjöldryga som är

giftigt. De kan också efter 10–14 dagar angripas av rost, som ytterligare sänker smakligheten. Grödan putsas vid behov för att minska ogräsförekomsten och ta bort rator. Enstaka strån kan gå i ax i ratorna.

Icke önskvärda arter

Vilka ogräs som finns på betet är en bra indikator på hur betet är skött.

I betesvallen förekommer det också ogräs. Genom att undersöka vilka ogräs som förekommer kan du se vilka brister som finns i betesdriften (se tabell 1). Fibblor trivs exempelvis när pH är för lågt och trampört dyker upp när vallen trampas sönder vid hård beläggning.

Tabell 1. Olika brister i betesdriften och ogräs som gynnas av dessa brister

Brist i betesdriften	Ogräs som gynnas
Bristande dränering	Tuvtåtel
	Kärrkavle
	Revmörblomma
	Kärrtistel
Svagt näringstillstånd eller lågt pH	Fibblor bergs- och ängsyra
	Violer korsört
	Grässtjärnblomma
	Brunven kruståtel
	Färsvingel fräken
För hög beläggingsgrad	Trampört
	Groblad
För låg beläggingsgrad eller dålig putsning	Brännässla åkertistel
	Smörblommor
	Örnbräken
	Fräken tuvtåtel

Utsäde

Grundregeln är att du ska använda ekologiskt odlat utsäde. Om det inte finns tillräckligt av det ska utsäde odlat på omställningsmark användas. I tredje hand får obetat konventionellt odlat utsäde användas. Sverige är ett av det mest framstående länderna när det gäller odling av ekologiskt vallfrö, men utbudet av olika sorter är mindre än för konventionell produktion.

Anläggning

Vid anläggning av betesvallar är det viktigt att såbädden blir fast, finbrukad och grund. För att åstadkomma det bör du välta före och efter sådd. Sådjupet bör inte vara mer än 1 cm. Allt för många kg dyrt frö har lagts så djupt att det inte har haft en chans att komma upp till ytan. Försök har visat att om du åstadkommer en bra såbädd kan utsädesmängden sänkas från idag rekommenderade 25 kg per hektar till 20 kg per hektar eller ändå något mindre.

Storleken på fröna har stor betydelse för utsädesmängden och sådjupet. Vanliga betesväxter som vitklöver, ängsgröe och timotej har små frön, vilket innebär lägre utsädesmängd och ett litet sådjup. Rödklöver, ängssvingel och engelskt rajgräs har större frön och ska sås lite djupare.

Hjälpsådd

Du kan hjälpså en vall där andelen betesväxter behöver öka. Du kan till exempel göra om en slåttervall till betesvall genom insådd av vitklöver och ängsgröe. Det finns speciella såmaskiner för detta på vissa maskinstationer. Det finns också lyckade exempel där man spridit frö av vitklöver och ängsgröe ovanpå vällen och sedan vältrat för att ge fröna markkontakt.

Kalkning

Tänk på att även betesfällorna måste markkarteras. Gräsen behöver ett pH-värde i marken på minst 5,5. Vitklöver behöver ett pH på minst 6,0. Vitklöver växer även vid lägre pH-värde men den kvävefixerande förmågan är sämre. Markkartera och justera pH-värdet med kalk om det behövs.

Gödsling

För att inte fosfor och kalium ska bli begränsande faktorer för betestillväxten bör markens innehåll av lättlösligt fosfor och kalium ligga i klass IV eller högre. Vid betesdrift bortförs endast små mängder av kalium och fosfor. Om halten av kalium är mycket hög i betesväxterna försvåras djurens upptag av magnesium och det är extra viktigt att djuren tillförs magnesium för att undvika beteskramp.

En ekologisk betesvall får främst sin kväveförsörjning från vitklöver. Bakterier på vitklöverns rötter fixerar kväve från luften. Vitklövern tar upp kvävet och bygger in det

i proteiner. Genom att djuren betar får de i sig klövern protein. Det protein som djuret inte behöver utsöndras med urinen i form av urea. Urean omvandlas i marken och gödslar gräsen med kväve. Det gör att gräsen gynnas och konkurrerar med vitklövern. När det fungerar som det ska, hamnar klöverandelen på cirka 30 procent vilket är en lagom inblandning ur utfodringssynpunkt. Om vitklöverandelen i betesvallen är cirka 30 procent kan denna betesvall avkasta lika mycket som en ren gräsvall som gödslas med 150–200 kg kväve per hektar. Det innebär att en ekologisk betesvall kan ha samma avkastning som en konventionell.

Stallgödsel bör inte spridas på betet eftersom smakligheten minskar och den hygieniska kvaliteten på betet, och i värsta fall på mjölken, kan försämrats. Betesvallarnas behov av kalium och fosfor är så lågt att stallgödsel utnyttjas mycket bättre till andra grödor. Om stallgödsel ändå måste spridas på betesvallarna är det bäst att göra detta på hösten efter installningen. För att undvika ammoniakavgång kan du använda spridare som injicerar flytgödseln ner i vallen.

Bevattning

Brist på vatten är den vanligaste orsaken till brist på bete. Genom att säkerställa tillgången på vatten elimineras en orsak till variation i betestillgången och det blir därmed mycket lättare att planera betesdriften. Med bevattning nås vanligtvis en ökning av betesproduktionen på 20–30 procent, men vissa år kan betesavkastningen fördubblas.

Putsning

Nästan alla beten där djur betar behöver putsas för att förhindra att betet förväxer. Genom putsningen stimuleras bete att växa vegetativt och betesmattan blir tätare och trampåligare. Dessutom bekämpas ogräs som till exempel smörblommor, syror, skräppor, nässlor, tistlar och örnbräken.

Den viktigaste putsningen är den som sker efter andra avbetningen.

Putsningen ska utföras så snart som möjligt efter avbetningen så att gräset får tillräckligt med tid att växa innan nästa avbetning. Putsa gärna redan dagen innan du flyttar djuren. Det som djuren inte var så benägna att äta när det växte smakar bättre halvtorrt. Stubbhöjden bör vara så hög att gödselhögarna inte sprids ut.

Årets viktigaste putsning är den som sker efter andra avbetningen, som bör vara i början på juni. Då är risken störst att betet förväxer. Senare på säsongen bör betet putsas efter behov. En avputsning sent på hösten kan minska mängden förna vilket ger ett bättre bete nästa vår. Vid denna sena putsning är det också lämpligt att sprida rukorna. Det kan du göra genom att sänka stubbhöjden eller genom att ha kedjor efter putsaren. Den sena putsningen bör ske efter det att betet slutat växa på hösten eller minst sex veckor innan växtsäsongens slut. Under de sista sex veckorna av växtsäsongen lagrar växterna energi för att klara vintern.

Skötsel av naturbeten

Ekologiska naturbeten sköts på samma sätt som vanliga naturbeten. Däremot skiljer sig skötseln av naturbetesmarker åt mot hur man sköter åkermarksbeten. Du lägger inte om, eller gödslar naturbeten. Det kanske inte heller är möjligt att bevattna eller putsa naturbetena. Om det är möjligt ett putsa naturbetet, har det minst samma positiva effekt på ett naturbete som på ett åkermarksbete. En putsning stimulerar de betesgynnande växterna som man vill bevara på naturbetesmarken.

Betande djur har stor betydelse för landets naturbetesmarker och bidrar till att skapa gynnsamma miljöer för att bevara hotade växter och djur.

De gräs och örter som växer på ett naturbete har samma tillväxtmönster som mer odlade gräs, och som om följd av detta bör betessystemet på naturbetesmarker likna det som används på åkermarksbeten. Det kommer att gynna den flora och fauna som finns på betet, vilket är det man vill bevara. Gräset behöver betas ner och få viloperioder precis som ett åkermarksbete också mår bäst av.

Det finns en del betesmarker som har en flora som mer är av den typen som fanns på slåtterängar förr i tiden. Där kan det finnas begränsningar för när man får släppa djuren på betet. För att slåttväxterna ska hinna blomma och sätta frö får man inte släppa djuren på betet förrän långt senare än den tidpunkt då det rekommenderas att djuren släpps på bete. För detta ersätts lantbrukare med avtal om särskild skötsel med någon typ av ekonomisk ersättning. Vissa djur, till exempel dikor utan kalv eller tackor utan lamm fungerar bättre på förvuxna beten än djur som ska växa eller producera mjölk.

Det allra bästa sättet att bevara naturbetesmarker är att de betas. Men det råder brist på betesdjur i Sverige och många betesmarker riskerar att växa igen. Om du inte har tillräckligt med djur som betar finns det några alternativa sätt att sköta betesmarken. Om det finns bitar av naturbetesmarken som går att slå, kan du stängsla bort dem och låta djuren beta de bitar som inte går att slå. De bitar som går att slå tar du en grovfoderskörd på och djuren kan sedan beta återväxten. Detta är särskilt lämpligt på marker där det växer arter av slåttväxttyp.

Ett annat alternativ är att helt undanta en fålla från bete något år. Metoden fungerar bäst på lågavkastande marker. Nackdelen är att det ansamlas förna, vilket kan bli ett problem nästkommande betessäsong. En lösning är då att bränna av vegetationen under tidig vårvinter. Att bränna är också ett alternativ om du har stora fållor där vissa delar är sämre avbetade.

Regler

Enligt svensk lagstiftning ska får, getter, och nötkreatur för köttproduktion vara ute under betessäsongen och ha tillgång till bete eller annan utevistelse hela dygnet. Det ekologiska regelverket säger att uppfödningssmetoderna bygga på maximalt utnyttjande av bete. Djur som är anmälda till slakt och som ska slaktas innan 15 juni (Götaland) eller 1 juli (Svealand och Norrland) behöver inte släppas ut på bete. Tjurar över 2 års ålder behöver inte släppas på bete, men ska ha tillgång till utevistelse.

Vuxna tjurar måste inte hållas på bete, men i ekologisk produktion måste de ha möjlighet till utevistelse.

Idisslare ska hållas på bete under minst två, tre eller fyra månader, beroende på var i landet gården ligger. Betesperioden ska vara minst två månader i Dalarna, Gävleborg, Västernorrland, Jämtland, Västerbotten och Norrbottens län. Den ska vara minst tre månader i Stockholm, Uppsala, Södermanland, Östergötland, Jönköping, Kronoberg, Kalmar, Gotland, Västra Götaland, Värmlands län. I Blekinge, Skåne och Halland är betesperioden minst 4 månader. I KRAV-an slutna besättningar ska dessutom nötkreatur vistas ute före och innan betesperioden under sammantaget minst två månader. Det kallas för utevistelseperiod.

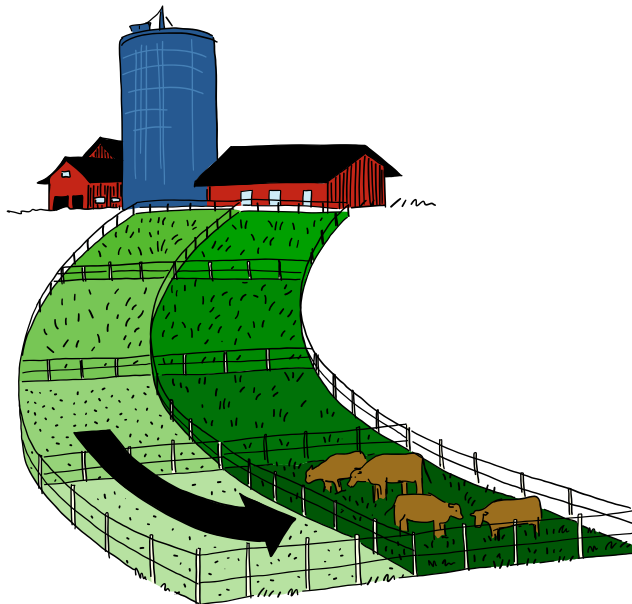
Mjölkkor på KRAV-an slutna gårdar ska äta minst sex kg torrs substans bete och vara ute på bete minst tolv timmar per dygn. För ungtjurar på KRAV-an slutna gårdar ska minst halva grovfoderintaget på torrs substans-basis vara bete. Ungtjurar på ekologiska gårdar som inte är anslutna till KRAV behöver inte gå på bete men ska ha tillgång till utevistelse.

Rotationsbete och andra betessystem

Det finns ett antal olika system att låta djuren beta. Det händer att samma system har olika namn. I denna skrift fokuserar vi på den i Sverige vanligaste formen som vi kallar för rotationsbete.

Rotationsbete

I Sverige rekommenderas generellt rotationsbete. Det innebär att du har ett antal fållor som djuren roterar emellan. Ju fler fållor du har desto flexiblere är systemet, men sju fållor måste ses som ett absolut minimum för mjölkkor. En engelsk fältstudie visade att ju fler betesfållor som gårdarna hade desto bättre produktionsresultat hade de.

Belägningsgrad

Det är viktigt att inte avdela för stor areal i början av sommaren. Om djuren inte hinner beta i samma takt som gräset växer, sjunker kvaliteten på betet ganska snabbt. Under respektive djurslag anges riktvärden för hur hög belägningsgraden ska vara.

Betets tillväxttakt är högst i början på sommaren. Under eftersommaren avtar den mer och mer. Höstkalvande mjölkors behov av bete följer en något liknande kurva, men för de flesta andra djurslag ökar behovet av betet under säsongen. Betesarealen per djur måste utökas allt eftersom sommaren går för att djurens behov av bete ska kunna täckas.

Under förutsättning att vatten och näringsämnen inte är begränsande, styrs betets tillväxttakt av tillgången på ljus och värme. Detta innebär att tillväxtkurvan för betet blir toppigare ju längre norrut man kommer.

Rotationstakt

De första två betesomgångarna bör ta ungefär två veckor var. Det betyder att djuren är tillbaka på den fälla de började i efter två veckor. I början av den första rotationen räknar man inte med att mjölkkor får i sig tillräckligt med bete för att uppfylla reglerna om betesintag, utan den snabba rotationen är till för att försätta betesfällorna i olika tillväxtstadier.

Alla idisslare ska släppas ut på bete tidigt, så att gräset inte hinner förväxa.

Längre fram på säsongen bör betesomgångarna ta längre tid så att betet hinner växa till. Betesomgång tre och fyra bör ta tre veckor. Efter midsommar är det heller inte lika stor risk att betet förväxer. Från den femte betesomgången bör det ta fyra veckor innan djuren är tillbaka på samma fälla för att gräset ska hinna återhämta sig.

Antalet avbetningar per säsong varierar med årsmånen men det bör bli minst fem stycken på de fällor som betas hela säsongen. Låt de fällor som ska betas först på våren vila på hösten. Då kommer betet att växa bättre och tidigare på våren.

Tabell 2. Riktlinjer för rotationsbete

Avbetningsomgång	Rotation, antal dagar
1-2	14
3-4	21
5-6	28

Andra betessystem

Ett betessystem som tillämpas ibland är stripbete. Vid stripbetning avdelar du varje dag en bit av en betesvall som djuren får beta. Detta system är ganska arbetskrävande men kan

också ge ett stort betesintag hos djuren då konsumtionen stimuleras av att tilldelas nytt bete varje dag eller till och med efter varje mjölkning. Det kan dock vara svårt att tilldela djuren lagom mycket bete varje dag och för att betesvallen ska få sin vilotid behöver det finnas stängsel som håller djuren ifrån den del av vallen som de betat tidigare dagar.

Kontinuerligt bete till mjölkkor är ej så vanligt i Sverige men förespråkas ibland i utlandet. Det innebär att korna betar en och samma fälla hela tiden, men att du anpassar tillgång och efterfrågan på bete genom att justera arealen eller antalet djur.

Om korna mjölkas i robot finns det en del andra förutsättningar att ta hänsyn till. Om detta finns det en egen skrift från Jordbruksverket som heter ”Bra betesdrift med automatisk mjölkning i ekologisk produktion”.

Bete till mjölkkor

Tillgången på bete av god kvalitet och mängden tillskottsfoder som ges är de viktigaste faktorerna som inverkar på kornas beteskonsumtion. Detta kräver en god planering eftersom gräsets tillväxt är högst i början av betessäsongen för att senare minska allt eftersom säsongen fortskrider. Andra faktorer är bland annat djurens storlek och ålder, vädret och tidpunkten på dygnet. Nötkreatur betar naturligt i gryning och skymning och det är bra att utnyttja detta för att få ett högt betesintag.

Ekologiska mjölkkor ska utnyttja maximalt med bete.

Betesplan

För att på ett effektivt sätt utnyttja arealen och djurens produktionsförmåga måste betesdriften planeras. Annars kan resultatet bli låg produktion och/eller förvuxna och dåligt utnyttjade beten. För mjölkkor rekommenderas bete på åker för att de ska kunna konsumera tillräckligt med bete.

Gör upp en betesplan. Denna behöver du inte följa slaviskt, men det är mycket bra att tänka igenom sin betesdrift. Ta hjälp av en rådgivare om det behövs. Planera för en belägningsgrad på 4–6 kor per hektar under de första två betesrotationerna. De följande två rotationerna är en lämplig beläggning 3–4 kor per hektar, och senare 2–3 kor per hektar. För att uppnå önskade belägningsgrader måste betesareal läggas till i slutet av tredje rotationen. Ett annat sätt att minska belägningsgraden är flytta kor som ska sinläggas till annat bete.

Allra viktigast är att ha en flexibel betesareal och att så gott som dagligen titta på betena och se hur de utvecklas. Om du märker att betet börjar tryta får korna beta en del av reservarealen. Om betet riskerar att förväxa i första avbetningsomgången på försommaren måste du istället skörda någon eller några fållor, till exempel som rundbalsensilage. Senare under säsongen, när djuren redan har betat en fålla, är det dock olämpligt att skörda ensilage på denna areal på grund av risken för träckinblandning i ensilaget. Ju fler fållor du har desto lättare är det att hålla en jämn betestillgång. Om vädret är kallt eller om det är torrt bör du låta korna gå kvar lite längre tid på varje fålla och öka tillskottsutfodringen tillfälligt. Om du lyckas att jämna ut betestillväxten under sommaren räcker även betet längre på hösten.

Sinkor ska inte beta på samma beten som mjölkorna. De riskerar att bli alldeles för feta om de går på ett sådant bete. De kan beta naturbetesmark, eller eventuellt beta mjölkornas fållor när de mjölkande korna lämnat det.

Betessläppning

Betessläppningen bör ske när betet är 8–10 cm under förutsättning att betet har torkat upp så att det inte blir omfattande trampskador. För alla idisslare men särskilt för mjölkande kor är det viktigt att övergången till bete sker successivt och det kan därför vara lämpligt att mjölkkor får beta dygnet halva dygnet och hållas inne på en vinterfoderstat övrig tid.

Betessläppning sker vid en tidpunkt då betestillväxten ökar snabbt och det är en fördel om kor som passerat höglaktationen kan utnyttja betet maximalt när tillgången är som störst. Försök att hinna få ut djuren tillräckligt tidigt, att ha en tillräckligt snabb betesrotation i början och anpassa arealen som skall betas, respektive skördas, på försommaren så att betet ej förväxer. På detta vis utjämnar du tillgången på bete över säsongen och bibehåller en hög betes kvalitet. Foderomställningen från stall till bete är stor eftersom smältbarheten på försommarbetet är mycket högt. De första veckorna på betet är det extra viktigt att djuren får ett tillskott av strukturfoder, till exempel grovfoder med ett energinnehåll av 9–10 MJ/kg torrs substans.

Betestillgång

Det är viktigt att korna kommer ut på bete tidigt på våren. Höjden på betesgräset bör inte vara högre än 8–10 cm. Avsikten är inte att korna ska kunna försörja sig på betet de första dagarna, utan att de börjar beta av betesfållorna, så att betet i de olika fållorna hamnar i olika tillväxtstadier. Genom en tidig betessläppning blir också övergången från vinterfoderstaten till sommarfoderstaten mjukare.

Betestilldelning är den mängd tillgängligt bete som korna har per dag. Normalt bör det finnas mellan 1000 och 2000 kg torrsubstans per hektar vid avbetningstillfället på ett välskött åkermarksbete. Det gör det när betet är 10–15 centimeter högt.

Betes kvalitet

Minst lika viktigt som tillgången på bete är kvaliteten på betet. Ett välskött bete i vegetativt stadie innehåller cirka 11 MJ per kg torrsubstans. Ett förvuxet bete däremot innehåller i bästa fall 9 MJ kg torrsubstans, men det kan vara betydligt sämre än så mot slutet av betes-säsongen. Alla som arbetar med utfodring av mjölkkor vet hur viktigt det är att ha ett grovfoder med högt energivärde. Det gäller i ännu högre grad i ekologisk mjölkproduktion. Detta gäller i stor utsträckning på bete eftersom grovfoderandelen (betet) ofta utgör en större del av foderstaten då.

Om det ska bli ett högt betesintag måste betet vara smakligt.

Djuren äter cirka 10 procent mer bete om betet består av cirka 30 procent vitklöver än om det bara består av gräs. Det beror på att fiberinnehållet i vitklöver är lägre än i gräs och det passerar våmmen fortare.

Det första späda betesgräset som kommer på våren har hög smältbarhet, högt innehåll av lättlösliga kolhydrater och lågt fiberinnehåll. Det innebär att omsättningen av detta bete sker snabbt i våmmen. Man har också sett att sådant bete ger en miljö i våmmen som liknar den som man får vid en utfodring med mycket kraftfoder. Det är därför viktigt att korna tillskottsutfodras med grovfoder för att omställningen inte ska bli för stor.

Tillskottsutfodring

Kons laktationsstadium påverkar konsumtionen. En ko med hög mjölkavkastning är också hungrigare än en ko med lägre avkastning och har därför kapacitet att äta mera bete. Samtidigt behöver högmjölkkarna mycket tillskottsfoder, främst kraftfoder, och för varje kg kraftfoder du ger minskar kon sin konsumtion av bete. Det komplexa samspel mellan djurets näringsbehov, tillgången på bete och mängden tillskottsfoder som ges gör det svårare att få en perfekt foderstyrningen under sommarhalvåret.

Buffertutfodring

Med buffertutfodring menas att man ger djuren fri tillgång till grovfoder för att utjämna variationer i betestillgången. I Sverige är det vanligt att man ger korna fri tillgång till grovfoder när de är inne, till exempel i samband med att de tas in för att mjölkas. Vanligtvis rekommenderar man att grovfodret ska ha ett lägre näringsinnehåll än betet för att inte djuren ska föredra grovfoder framför bete när tillgången på bete är god. Om tillgången på bete däremot är begränsad blir djuren hungriga och de kommer då att äta mer grovfoder på stall. De kan härigenom i viss utsträckning kompensera ett lägre betesintag med en ökad grovfoderkonsumtion. Om djuren ökar sin grovfoderkonsumtion tyder detta på att beteskonsumtionen har minskat och man bör då även öka kraftfodergivorna. Försök har visat att det ökade intaget av grovfoder när de är inne endast täcker en del av minskningen i beteskonsumtion. För varje kg ökning av grovfoderkonsumtionen, bör kraftfodergivan ökas med cirka ett kg om man vill att djuren skall ha samma näringsintag. Man räknar normalt med att korna äter 1–2 kg torrsubstans grovfoder under försommar och högsommar om de får beta större delen av dygnet. Mot slutet av sommaren kan grovfoderkonsumtionen successivt öka till 3–4 kg torrsubstans utan att betesbrist behöver förekomma. Tänk på att minst halva grovfoderintaget ska vara bete under betesperioden.

Rundbalsensilage som tillskottsfoder

Rundbalsensilage kan fungera bra som tillskottsfoder under perioder av betesbrist. Du kan skörda en del av betesarealen på försommaren som rundbalsensilage och sedan utfodra ensilaget längre fram under betessäsongen.

Installning

Installningen på hösten bör ske senast i mitten av september i mellersta Sverige och något tidigare i norr, respektive senare i söder. Några veckor före installningen kan stallfoder-givan ökas successivt för att göra övergången från bete till stallfoder så mjuk som möjligt. Korna kan med fördel hållas inne en del av dygnet och utfodras inomhus under de sista veckorna på bete.

Bete till ungnöt

Att ungnöten går på bete under sommaren innebär inte att de kan släppas vind för våg, utan de ska serveras bete av en sådan mängd och sådan kvalitet att de kan växa tillräckligt för att kalva in, eller slaktas, vid planerad ålder.

Sätt upp som mål att kvigorna ska kalva in vid 24-månaders ålder och då väga minst 85 procent av de vuxna kornas vikt. För att uppnå detta mål bör kvigorna växa 700 g per dag. Det ideala är att kvigorna håller en jämn tillväxthastighet under hela uppfödningen. Stutar bör växa 800 g per dag. För dem är det inte lika noga att de håller en jämn tillväxthastighet. Men i början och slutet av uppfödningen ska den vara hög. Mjölkrastjurar och tjurar av lätta kötttraser bör växa 900 g per dag på bete. Tjurar av tunga kötttraser är inga lämpliga betesdjur då de är svåra att näringsförsörja på bete.

För att ungnöt ska växa som planerat måste deras betesdrift också planeras.

Räkna med att du kan ha cirka 1500 kg ungnöt per hektar åkermarksbete och cirka 750 kg ungnöt per hektar naturbete under de första två månaderna på bete. Dessa värden är endast riktvärden och produktiviteten på betesmarker, särskilt på naturbeten kan vara mycket varierande. Skillnaden i produktivitet mellan olika naturbetesmarker kan vara mer än 100 procent. Senare under säsongen bör betesarealen för ungnöten fördubblas. Det vanligaste felet som görs är att djuren har för stor betesareal i början av betessäsongen och för liten i slutet. Ett annat vanligt fel är att djuren släpps ut för sent på våren och tas inför sent på hösten. Ungnöten kan beta både dag och natt direkt efter betessläppningen. Du bör dock se till att djuren erbjuds fri tillgång på grovfoder som tillskott under de första dagarna på bete för att sedan successivt minska givorna.

Ett förvuxet bete är inte smakligt och innehåller mindre näring.

Betes kvaliteten är viktig för att ungnöten ska kunna växa ordentligt. Innehåller betet 9 MJ per kg torrsubstans kommer inte kvigor att växa mera än ca 400 g per dag medan de mycket väl kan växa 900 g per dag om betet innehåller 11 MJ per kg torrsubstans. För att hålla en hög beteskvalitet är det viktigt att ungnöten roterar mellan fällorna enligt det mönster som beskrivits ovan. De behöver inte ha en ny fälla varje dag, men det behöver vara minst fyra fällor i rotationen för att betet ska hinna återhämta sig när djuren betar de andra fällorna.

Ungnöt behöver bara ha tillskottsfoder i undantagsfall. De kan behöva lite hö eller rundbalsensilage under en period av torka då betet inte räcker till. Det är inte lämpligt att utfodra kraftfoder på bete eftersom det är svårt att fördela till alla djur. Risken är att de mindre och svagare djuren som bäst skulle behöva ett kraftfoder trängs undan av större djur. På hösten är det lämpligt att tillskottsutfodra ungnöten innan installning för att få en mjukare övergång. Låt inte ungnöten gå kvar för länge ute, det är oftast bäst både för ungnöten och betet om de stallas in. De bör senast stallas in under oktober månad.

Ungnöten ska ha daglig tillsyn. Glöm inte att även kontrollera elström och vattenförsörjning dagligen.

Parasiter

Ungnöt som betar sin första säsong riskerar att drabbas av parasiter om de betar mark som betades av nötkreatur föregående år. Därför ska de om möjligt släppas på beten som inte betades av nötkreatur föregående år. Läs om parasiter i Jordbruksverkets broschyr "Betesburna parasiter hos nötkreatur i ekologisk produktion".

Bete till dikor

För en diko med kalv gäller i princip samma råd som för bete till ungnöt. Behovet av bete beror på kons vikt, mjölkproduktion och kalvens storlek. Kor med tjurkalvar ger lite mer mjölk än kor med kvigkalvar, men det är inget att ta någon särskild hänsyn till i praktiken.

Bete, ofta kombinerat med landskapsvård är basen i ekologisk dikalvsproduktion.

Grovt skattat kan du ha 3 dikor med kalv per hektar åkermarksbete och 1,5 diko med kalv på naturbete. Avkastningen på naturbetena kan skilja väldigt mycket så belägningsgraden kan variera. Allteftersom kalvar växer behövs mer och mer areal fram till avvänjning.

För att hålla en hög beteskvalitet är det viktigt att dikorna roterar mellan fållorna enligt det mönster som beskrivits ovan. De behöver inte ha en ny fålla varje dag, men för att betet ska hinna återhämta sig när djuren betar de andra fållorna behöver det vara minst fyra fållor i rotationen.

Bete till får

Får betar på ett annat sätt än vad nötkreatur gör. Medan ett nötkreatur äter det gräs som finns framför nosen är fåren finsmakare. De väljer varje tugga det som verkar mest smakligt. Får äter gärna örter.

Får är finsmakare och uppskattar ett välskött bete.

Avgörande för tackornas behov av bete är hur många lamm de har. En tacka utan lamm kan gå på ett magert naturbete. En tacka med ett lamm fungerar på ett vanligt naturbete. En tacka med två lamm behöver bete som är mer av typen åkermarksbete och en tacka med tre lamm bör ha ett bra bete där det finns bra möjligheter till tillskottsutfodring.

Rasen spelar också roll. Större och köttigare raser behöver mer bete än lantraser. Detta är särskilt tydligt efter avvänjning då lamm av tyngre raser behöver mer och bättre bete för att deras genetiska kapacitet ska komma till sin rätt.

Om fåren betar åkermarksbete kan du ha cirka tolv tackor (med två lamm vardera) per hektar. För tackor utan lamm kan beläggningen vara den dubbla. Ett riktvärde är sju tackor (med ett lamm vardera) per hektar naturbete. För tackor utan lamm kan beläggningen vara mer än den dubbla. Tänk dock på att naturbeten kan avkasta mycket olika.

Systemet med rotationsbete fungerar mycket väl till får också. Eftersom får är noga med vad de äter är det viktigt putsa betena så att de växter som fåren ratar inte får chans att breda ut sig.

Bete till hjortar

För hjortarna gäller samma principer som för de andra idisslarna. Avgörande för hjortarna är vilken art av hjort det är som betar. Kronhjortar behöver dubbelt så mycket bete beroende på att de är betydligt större än dovhjortarna. Kronhjortarna kalvar i slutet av maj vilket är tidigare än dovhjortarna. Därmed ökar deras behov av bete ungefär samtidigt som betes-tillväxten tar fart ordentlig. Dovhjortarna kalvar först i slutet av juni. För att dovhjortarna ska få ett bra bete när de har kalvat är det lämpligt att en del av deras betesareal skördas (eller eventuellt putsas) innan hjortarna betar den.

Även hjortar ställer krav på en planerad betesdrift.

För kronhjortar rekommenderas cirka sex hindar per hektar åkermarksbete och halva antalet på naturbetesmark. I siffran ingår inte bara själva hinden, utan även årskalven, fjolårskalven och en avelshjort per 20 hindar. För dovhjortar kan beläggningen vara den dubbla. Det vill säga tolv hindar per hektar åkermarksbete och sex hindar per hektar naturbetesmark. I ett hjorthägn måste minst 10 % av arealen vara skog eller hagmark. Det totala hägnet måste vara minst 5 hektar och en fålla får inte vara mindre än 2,5 ha.

Det förekommer uppgifter om att timotej ratas av hjortar, men det är tveksamt om det stämmer. Det är mer troligt att hjortarna tycker att det minst lika smakligt som de andra gräsen. I förvuxet tillstånd är inga gräs särskilt smakliga.

Sambete och växelbete

Sambete och växelbete är positivt ur många synvinklar. När djur av olika arter betar samma betesfälla samtidigt kallas det sambete. Växelbete är när olika arter betar på samma betesfälla men vid olika tidpunkter. Olika arter äter varandras rator och eftersom de flesta parasiter är artspecifika minskas risken för parasitinfektion. Tänk på att betesfällorna får sin vilotid även vid växelbete. Ju längre tid det går mellan att samma art betar marken, desto mindre risk för parasitangrepp.

I reglerna för ekologisk produktion står det att konventionella djur får beta på den ekologiska mark du har till dina ekologiska djur under en begränsad tid varje år. De konventionella och ekologiska djuren får dock inte vara i samma betesfälla samtidigt.

Djur som inte kan certifieras eller inte anses som produktionsdjur (till exempel hästar) får sambeta och hållas på samma mark som ekologiska djur. En förutsättning är att de utfodras med ekologiskt foder.

Infrastruktur på bete

På samma sätt som det är viktigt med en bra infrastruktur i ladugården behöver det vara det även på betena. Tillsyn och vattenförsörjning måste fungera smidigt, och det måste vara enkelt att flytta eller fånga djuren. Det ska finnas lämpliga platser för salt och mineralfoder. Förutsättningarna skiljer mycket mellan olika gårdar och det finns inga universal-lösningar, men det är viktigt att tänka igenom betesfällornas placering, placering av samlingsfällor och vattenförsörjning innan permanenta stängsel sätts upp.

Det är viktigt att djuren får salt på betet.

Stängsel

Ett bra bete är bästa stängslet. Djuren måste dock inhägnas på något sätt. Typen av stängsel beror helt och hållet på vilka djur som ska hållas innanför stängslet, men också på om det är djur som måste hållas utanför.

För nötkreatur är ett rätt skött elstängsel det bästa och billigaste sättet att stängsla. Ett elstängsel till nötkreatur bör bestå av två trådar på 50–60 respektive 100–120 cm höjd över marken. Använd en grov ståltråd (2–3 mm) den både syns bra och leder strömmen bra. Stolparna bör vara av tryckimpregnerat trä, en, ek eller lärk. Lämpligt avstånd mellan stolparna är 8–12 m. I hörnen bör kraftigare stolpar sättas ner. Tråden ska vara spänd. Om det finns vildsvin som behöver hållas utanför betet så är det lämpligt att sätta en eltråd på 20 cm höjd över marken också.

Moderna elaggregat är mycket effektiva och inte särskilt dyra. Nätdrivna aggregat är att föredra. Strömkostnaden är i princip försumbar. För att elstängsel ska fungera måste aggregatet jordas. Räkna med att det behövs minst en meter jordspett per Joule som aggregatet ger. Försök att sätta spetten någonstans där det är fuktigt under större delen av sommaren.

Gör det till en vana att kontrollera spänningen på elstängslet dagligen. Det är obehagligt att ta i tråden men genom att använda voltmeter kan du läsa av vilken spänning som ligger över stängslet och snabbt se om den av någon anledning försvagats.

Taggtråd bör undvikas då såväl tama som vilda djur kan skada sig på den. Även för människor innebär taggtråd en stor risk för skador.

Till får används fårnät eller ett elstängsel bestående av minst tre trådar på en höjd från 20 till 80 cm, men ännu hellre fler trådar och en höjd från 15 till 90 cm. Det finns även elstängselnät för får.

Ytterstängslet på ett hjorthägn ska vara minst två meter högt och avståndet mellan stolparna högst fem meter. Inne i hägnet fungerar det med stängsel som är 1,5 meter höga och 10 meter mellan stolparna. Om hjortarna skulle ta sig ur betesfällan är de ändå kvar i hägnet.

I vissa områden är det lika viktigt att hålla rovdjur utanför stängslet som att hålla fåren innanför. En variant är ett femtrådigt elstängsel där den nedersta tråden sitter 30 cm över marken och den översta tråden sitter på 110 cm höjd. Rovdjur försöker helst krypa under eller igenom stängsel istället för att hoppa, och därför är det viktigt att de lägre trådarna sitter max 20 cm ifrån varandra. Ett sådant staket kan även hålla ute lodjur om den understa tråden sitter 20 cm över marken, men då krävs att man oftare röjer undan gräs under trådarna än om den understa tråden sitter 30 cm över marken. Mot lodjur rekommenderas ett vanligt fårnät kompletterat med två eltrådar, en ovan nätet och en låg på nätets insida. Det är svårt för de större individerna att klättra över utan att få en stöt och det är svårt för de mindre att gå genom maskorna i nätet utan att få en riktigt kraftigt stöt eftersom nätmaskan runt kroppen ger bra jordning då djuret kommer åt eltråden på insidan. Ett sådant stängsel fungerar även mot varg och björn.

Drivningsgator

Inom mjölkproduktionen utsätts drivningsgatorna för en hög belastning. Trycket från kornas klövar är högre än trycket från ett traktordäck. Det höga trycket och den livliga trafiken gör att drivningsgångarna kan bli ett stort bekymmer med tanke på juver- och klövhälsa speciellt vid regnig väderlek.

Drivningsgatorna bör planeras och göras ordentlig från början. Undvik att lägga den där det är sankt. Beläggningen väljs efter markens beskaffenhet. Helt hårdgjorda drivningsgångar till exempel asfalt eller betong är det allra bästa. Det är mycket ovanligt i Sverige men ganska vanligt utomlands speciellt i länder med riklig nederbörd.

Nödvändig bredd på drivningsgången varierar beroende på besättningsstorleken. Dock måste den vara minst två meter bred om elstängsel används. Taggtråd är direkt olämplig i drivningsgångar. Ett trästängsel av impregnerat trä är däremot mycket lämpligt.

Vattenförsörjning på bete

Mjölkkor på bete har ett vattenbehov av upp till 100 liter per ko och dag. Vattenbehovet ökar med stigande temperatur, stigande konsumtion och stigande tillskottsutfodring. Andra djur behöver naturligtvis inte lika mycket vatten, men under torra och varma dagar går det åt mycket vatten.

Vattnets hygieniska kvalitet är mycket viktig. Kraven på den hygieniska kvaliteten till nötkreatur skall vara lika höga som de krav man ställer på vatten för human konsumtion. Nästan alla naturliga vattendrag håller inte tillräckligt hög hygienisk kvalitet. Hindra därför djuren från att dricka sådant vatten genom att hägna in det.

En bra teknisk lösning på vattenförsörjningen ska inte bara vara att tillgodose kraven på kvantitet och kvalitet utan också passa djurens naturliga sätt att dricka. Nötkreatur föredrar en öppen vattenyta och de kan dricka 15–20 liter per minut. Deras flockbeteende medför att hela flocken gärna vill dricka samtidigt.

Vattenkoppar ger en bra hygienisk kvalitet på vattnet. Det är dock viktigt att det finns tillräcklig kapacitet så att korna kan dricka sig otörstiga utan att det tar för lång tid. Fem mjölkkor per vattenkopp är ett riktmärke. Det är också viktigt att flödet är tillräckligt högt (minst 5 liter per minut).

Ur ett kar dricker djuren sig otörstiga snabbare men det finns risk för att den hygieniska kvaliteten på vattnet är sämre. Karen måste rengöras minst en gång per vecka eller oftare om du ser att vattnet är förorenat. Kontrollera karen två gånger per dag.

Betets påverkan på mjölkens och köttets kvalitet

Fett

Betesväxterna innehåller en större andel långa, omättade fettsyror än vad konserverat vallfoder gör. Detta resulterar i ett lösare fett i mjölk och kött. Det är nyttigare men också mer benäget att härskna. Halten av linolensyra är högre och halten av palmitinsyra är lägre i betesgräs framförallt jämfört med hö. Halten omättade fettsyror är högst när växterna är i tidigt utvecklingsstadium. Dessutom ökar den med hög baljväxtandel.

Under betesperioden är mjölkfettet gulare än vad det är under stallperioden. Det beror på att betet innehåller höga halter av beta-karoten. Beta-karoten ombildas till A-vitamin, vilket innebär att mjölken innehåller högre halter av detta ämne på sommaren. Baljväxter innehåller mer beta-karoten än vad gräs gör.

Lukt och smak

Baljväxter, och då speciellt lusern innehåller i färskt tillstånd smagivande ämnen. Dessa ämnen bryts ned i juvret efter 3–4 timmar och är inget problem om inte baljväxtandelen i betet är extremt hög.

Det finns en mängd olika växter som kan förekomma i betesvallar som kan påverka mjölkenes lukt och smak. Enstaka plantor påverkar oftast inte mjölken, men om växterna förekommer i riklig mängd kan problem uppstå. Problemen med sandlök och tätört är välkända.

Sjukdomsförebyggande åtgärder

Generellt sett är betesgång positivt ur djurhälsosynpunkt och djuren är renare på bete än vad de är på stall. Vissa sjukdomar ökar dock under betesperioden som exempelvis trumsjuka. Vissa nederbördsrika år ökar också klövspaltsinflammationerna.

Beteskramp

Beteskramp är dramatiskt och kräver snabb veterinärbehandling när det inträffar. Djuren blir först stela och sedan ramlar de omkull i svåra krampanfall som snabbt kan leda till döden. De flesta fall inträffar hos högmjölkkande kor under de första veckorna på bete.

Beteskramp orsakas av magnesiumbrist. För att undvika beteskramp i dag bör gårdar med problem utfodra ett mineralfoder med extra magnesiumtillsats. Riskerna är större om halten av kalium i betet är hög (>30 g/kg torrsubstans), eftersom kalium och magnesium konkurrerar med varandra. Det kan även vara bra att tänka på om betet innehåller mycket kaliumrika växter som till exempel maskrosor.

Trumsjuka

Trumsjuka är en mycket dramatisk sjukdom som snabbt ledet till döden. Orsaken är att den gas som idisslaren normalt rapar upp binds i mycket små bubblor. Gasen stannar kvar i våmmen som sväller upp. Till slut tar den så stor plats att den pressar ihop lungorna.

Trots att många har försökt har ingen lyckats ta reda på vilka ämnen det är som orsakar trumsjuka. Det man vet är att späda klöverblad innebär en ökad risk för trumsjuka. Trumsjuka är också vanligare under blöta förhållanden på sensommaren. Åtgärder som du kan vidta för att förebygga trumsjuka är:

- Håll djuren under uppsikt. Är du medveten om risken kan åtgärder sättas in tidigt.
- Vänj djuren gradvis till ett bete med mycket klöver.
- Om det är möjligt bör du undvika att byta fålla om betet är vått av dagg eller regn.
- Ge djuren tillgång till ett långsträigt foder.
- Släpp inte ut för hungriga djur på ett bete med mycket klöver.

Klövspaltsinflammation

Klövspaltsinflammation orsakas av bakterier som trivs i gödselförorenad blöt jord. Djuren blir halta och får feber. Huden i klövspaltsområdet blir röd, svullen och ömmande.

Den bästa förebyggande åtgärden är att ha drivningsgångar och dricksvattenplatser som är väl-dränerade och rena från gödsel. I besättningar där sjukdomen förekommer regelbundet bör man ha ett fotbad.

Slutord

I engelskspråkiga länder med där mycket av produktionen baseras på bete finns uttrycket ”You got to have faith in grazing”. Det vill säga att du måste tro på att du kan producera ett bra bete och djuren i sin tur kan producera bra på bete.

Om du inte tror på bete finns det risk för att det blir självuppfyllande. Om du inte tänker på betet som en gröda och verkligen odlar bete kommer du inte att få ett bete med hög avkastning och högt näringsvärde, utan det kommer bara att bli något som inte uppfyller de önskemål som djuren har och kanske mycket ogräs.

Om du släpper ut djuren för sent, har för låg belägningsgrad eller för hög tillskottsutfodring kommer betet att förväxa, vilket resulterar i dåligt utnyttjade av bete och ett högt behov av tillskottsfoder och/eller vinterfoder.

Vi vet hur vi ska göra för att ha en bra betesdrift och tror du bara på din egen förmåga att lyckas med det, kommer du att göra det också.

Ett välskött bete baddar för bra produktionsresultat.

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025
JO 2021:1

Europeiska jordbruksfonden
för landsbygdsutveckling, Europa
investerar i landsbygdsområden